
Ganga og standa er ikkje avbrigde av *gå* og *stå*

1 Rettskrivingsvedtak og ordbøker

- (1) Frå den fyrste offisielle nynorskrettskrivinga i 1901 og fram til 1938 var *gå* og *stå* «sideformer» til *ganga* og *standa* (*Landsmål* 1918: 14).
- (2) I ordbøkene frå den tida vert alle formene førte opp på kvar sin plass, og med full bøying (Eskeland 1906: 26, 106; 1912: 34, 124; 1924: 36, 44, 136, 141; Skard 1912: 187–188; 1920: 38, 47, 145, 152; Schjøtt 1914: 130, 133, 466, 468). Unnataket er Skard (1912), som ved oppslagsordet *gå* viser til *ganga* (1912: 47–48).
- (3) I 1935 ville rettskrivingsnemnda i departementet taka formene *ganga* og *standa* or norma (*Tilråding* 1935: 48), men Noregs Mållag mælte hardt mot framlegget (*Merknader* 1936: 44).
- (4) I 1938 gjorde departementet vedtak om at «ein skal skriva» *gå* og *stå*, men at formene *ganga* og *standa* «skal det vera lov å nytta [...] i poetisk stil» (*Ny rettskriving* 1938: 19, 23).
- (5) I ordbøkene og ordlistene etter 1938-vedtaket vert alle formene framleis førte opp kvar for seg, men no med merknaden «i poetisk stil» attanføre orda *ganga* og *standa* (*Nynorsk ordliste* 1938: 26, 76; Haaland 1939: 24, 72; Skard 1939: 39, 150).
- (6) I 1982 vedtok Språkrådet at «opplysningen ‘poetisk’ om ordene *gange*, *stande* [...] i ordlister utgår», og at orda *ganga* og *standa* skulle verta klammerformer, d.e. [*gange*] og [*stande*] (*Årsmelding* 1981: 29; *Årsmelding* 1982: 12).
- (7) Språkrådet skriv ikkje beint fram i vedtaket kva dei skal vera klammerformer av, men dei ordbøkene og ordlistene som kom etter 1982-vedtaket som departementet godkjende eller Språkrådet sjølv var med på å gjeva ut, fører alle opp *ganga* og *standa* i klammerformer til *gå* og *stå* (Hellevik 1980: 56, 62, 147, 151; Hovdenak mfl. 1986: 248, 705).

- (8) I 2011 vedtok Språkrådet at klammerformene *ganga* og *standa* av orda *gå* og *stå* «går [...] ut or norma», og at dei einaste formene i den nye rettskrivinga skulle vera *gå* og *stå* (*Ny rettskriving* 2011: 20–21, 192–194, 226; *Årsmelding* 2011).
- (9) Ordformene *ganga* og *standa* finn ein difor ikkje nemnde i ordbøker og ordlister etter dette vedtaket (Grønvik 2012; Hellevik mfl. 2012).

2 Grunnlaget for vedtaka

- (10) Tilrådinga i 1935 om at formene *ganga* og *standa* skulle or norma vart ikkje grunn-
gjeven, og det vart heller ikkje fagnemndsvedtaket i 1981 om at dei skulle verta klam-
merformer.
- (11) Men innstillinga i 2011 skriv:

Formene [...] [*ganga* – *gjeng/gjenger* – *gjenge/gjengi*] – [*gakk*], [...] [*standa*
– *stend/stender* – *stade/stadi*] og [*statt*] har vore tilgjengelege som klam-
merformer lenge, utan at dei har vore brukte mykje. [...] Berre sporadisk
ser me dei i skrift. Nemnda gjer derfor framlegg om at desse formene kan
gå ut or rettskrivinga (*Ny rettskriving* 2011: 194).
- (12) Men det finst mange tusen ord i det nynorske ordtilfanget som er lite brukte, utan
at nokon kjem på tanken å vedtaka at dei skal bort frå norma av den grunnen.
- (13) Å taka former or norma eller rettskrivinga av di dei er lite brukte gjev difor berre
mening om dei formene er avbrigde av andre ord.
- (14) Frå herminga ovanføre kjem det tydeleg fram at rettskrivingsnemnda meinte det var
eit *rettskrivingsspørsmål* om ein skulle kunna skriva både *ganga/standa* og *gå/stå*.
- (15) Men kva som skal vera rettskrivinga av eit ord gjev sameleis berre mening om dei
formene ein drøfter røyneleg er avbrigde av det same ordet.
- (16) Språkrådet har dimes i vedtaka sine lagt til grunn at *ganga* og *standa* er avbrigde av
gå og *stå*.

3 Avbrigde eller eigne ord?

- (17) To ordskap er avbrigde av einannan når dei har same opphavet eller same ordsoga.
- (18) Me kan ikkje avgjera det på grunnlag av tydinga åt ordet.

- (19) *Dråk, fesje, jente, taus* og *veikje* har alle den same tydinga, men dei er eigne ord og ikkje avbrigde av einannan av di dei har ulikt opphav.
- (20) *Snål* ‘søt, ven, hugleg’ (Telemark) og *snål* ‘underleg, merkeleg’ (Austlandet) har ulike tydingar, men dei er avbrigde av same ordet av di dei har same opphavet.
- (21) Me kan heller ikkje avgjera det på grunnlag av framburden av ordet.
- (22) *fjōl* ‘førre året’ og *fjōl* ‘arm av havet’ lèt likt, men dei er ulike ord av di dei har ulikt opphav: indoeuropeisk **péruti*, frå rota **wet* ‘år’, og **pértus*, frå rota **per* ‘fara’ (Bjorvand og Lindeman 2007: 242, 274).
- (23) *ēig* (Telemark) og *æuér* (Romerike) lèt heilt ulikt, men dei er avbrigde av same ordet, sidan båe formene er nylagingar frå gamalnorsk *eiga* (inf.) – *á* (pres.sg.) – *eigu* (pres.pl.).
- (24) Spørsmålet er då om *ganga* og *standa* har det same opphavet som *gå* og *stå*.

4 Ordsoga

4.1 *Ganga* og *gå*

- (25) For *ganga* og *gå* er det inga usemje. Orda er uskylde og har ulikt opphav. Ordet *ganga* kjem frå ei indoeuropeisk rot **g^heng^h*, og *gå* frå ei indoeuropeisk rot **g^heh₁* eller **g^heh₁* (Hellquist 1948: 316; Nielsen 1989: 151, 169; Bjorvand og Lindeman 2007: 342, 403).
- (26) Ordet *gå* er attåt eit lånord i norsk, og kjem frå austnordisk og/eller lågtysk (de Vries 1962: 151; Indrebø 2001: 163, 341; Hovdenak mfl. 2006: 424).

4.2 *Standa* og *stå*

- (27) Voksteren til *standa* og *stå* er meir uviss. Den indoeuropeiske rota er **steh₂*, som skulle ha gjeve ei germansk rot **stō*, som i norsk *ro* og *gro* (Bjorvand og Lindeman 2007: 1043, 1073).
- (28) Formene *standa* – *stod* – *stade* viser at rota i germansk har vore **stad*.
- (29) «Men hvordan germansk har fått en særegen verbalrot [...] er uforklart» (Bjorvand og Lindeman 2007: 1074).

- (30) Verbalrota **stad* kan vera laga etter det ljodrette verbaladjektivet **stadá-* < **sth₂-tó-* ‘stått, stadd’ og det ljodrette verbalsubstantivet **stadí-* < **sth₂-tí-* ‘ståing’, med ljodrett nullsteg **sth₂-* av rota **steh₂* ‘stå’.
- (31) Ordet *stå* er heilt uutgreitt.
- (32) Dei fleste synest meina at forma *stå* har kome fram ved ei slags jamlaging med *gå*, utan at nokon gjer greie for jamlaginga (Seebold 1970: 465; Nielsen 1989: 431; Bjorvand og Lindeman 2007: 1073).
- (33) Forma *stå* kan difor vera ei nylaging av *standa*, og då kan ein taka *stå* for å vera eit avbrigde av *standa*. Men det heile er uvisst.
- (34) Ordet *stå* er som *gå* lånt inn i norsk frå austnordisk og/eller lågtysk (Indrebø 2001: 163, 341; Hovdenak mfl. 2006: 1198).

4.3 Slutning

- (35) Ordsropa *ganga* og *gå* er evalust for eigne ord å rekna, og ikkje avbrigde av ein annan.
- (36) Tilhøvet mellom *standa* og *stå* er meir uvisst, mest av di soga åt skapet *stå* er uklår.

5 Framferd i ombota

5.1 Var vedtaka løyvde?

- (37) Sidan *ganga* og *gå* er eigne ord, so gjev det lita meining i ei rettskrivingsombot å taka eit av dei ordsropa or skriftmålet, for det er jamgodt med å taka eit eige ord bort or målet.
- (38) I norsk skriftmål og skriftbruk har *ganga* og *standa* alltid gått i tvibeite, og mest allveg i målføra au (Venås 1967: 324). Difor bør ein handsama bae orda likt i rettskrivingsombøter, slik norsk målrøktning allstøtt har gjort i røynda au.
- (39) Om Språkrådet i rettskrivingsombøter berre skal vøla på avbrigda av ord, so har vedtaka om å taka *ganga* og *standa* or norma vore gjorde på rangt grunnlag.
- (40) Men spørsmålet er om Språkrådet retteleg har fullmakt til å taka ord or målet au.

5.2 Vedtektene for Språkrådet

- (41) I lovverket og vedtektene som galdt ved vedtaket i 1982 står det ikkje anna som gjeld denne saka enn at «Norsk språkråd skal [...] gi myndighetene råd i språkspørsmål

[og] uttale seg om prinsipper for normering av skriftspråket» (*Årsmelding* 1982: 4).

- (42) I vedtektene som galdt ved vedtaket i 2011 (so langt eg veit) står dette skrive:

Norsk språkråd har fullmakt til å gjøre endelig vedtak i normeringsspørsmål som gjelder skrivemåte og bøyning av nye ord [...] som ikke tidligere er normert i norsk [...] vedtak om endring i skrivemåte eller bøyning av enkeltord som tidligere er normert i norsk, skal legges fram for departementet til godkjenning (*Årsmelding* 2004: 51).

- (43) I den tidbolken som gjeld her, 1982–2011, står det inkje i lovverket eller vedtektene som gjeld ordtilfanget.
- (44) Det einaste er at Språkrådet i 1998 vedtok retningslinjer for «opptak av tyske og danske importord i nynorske ordbøker og ordlister» (*Årsmelding* 2000: 13–14, 36). Men sidan *ganga* og *standa* er dei norske orda og *gå* og *stå* dei tysk-danske, kjem ikkje dei retningslinjene ved vedtaket om å taka *ganga* og *standa* or norma.

5.3 Drøfting

- (45) Vedtektene som galdt i 2011 skriv heller klårt at det Språkrådet skal halda seg til i ombøtene er «vedtak [...] som gjelder skrivemåte og bøyning av enkeltord».
- (46) Sidan Språkrådet i 1982 alt hadde gjort vedtak om at *ganga* og *standa* no var klammerformer til *gå* og *stå*, so kunne ein seia at då Språkrådet bømte skriftmålet i 2011, då var *ganga* og *standa* «skrivemåtar» av *gå* og *stå*.
- (47) Men Språkrådet kan ikkje grunna eit vedtak (2011) på at dei har gjort eit rangt vedtak før (1982).
- (48) På det grunnlaget kan ein trygt seia oppatt det Noregs Mållag skreiv i 1936:
- Tilrådingi gjeng i røyndi her lenger enn det tilkjem ei rettskrivingsregulering, som berre bør kunna segja at t. d. den faktisk fyreliggjande bøygjingsformi «gjeng» skal skrivast so og so, men ikkje kann visa formi ut or målet (*Merknader* 1936: 44).

Referansar

- Bjorvand, Harald og Fredrik Otto Lindeman. 2007. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. 2. utg. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter 105. Oslo: Novus.
- Eskeland, Lars. 1906. *Norsk rettskrivnings-ordbok*. Kristiania: Olaf Norli.
- . 1912. *Norsk rettskrivnings-ordbok*. 2. utg. Kristiania: Olaf Norli.
- . 1924. *Norsk rettskrivnings-ordbok*. 3. utg. Oslo: Olaf Norli.
- Årsmelding*. 1981. Norsk språkråd.
- Årsmelding*. 1982. Norsk språkråd.

- Årsmelding. 2000. Norsk språkråd.
- Årsmelding. 2004. Norsk språkråd.
- Årsmelding. 2011. Språkrådet.
- Grønvik, Oddrun, red. 2012. *Nynorskordboka*. URL: <http://ordbok.uib.no/> (sjekka 10.10.2017).
- Hellevik, Alf. 1980. *Nynorsk ordliste. Større utgåve med fotnotar, fornorskingstillegg og liste over forkortingar*. 4. utg. 4. opplaget 1983. Oslo: Det norske samlaget.
- Hellevik, Alf, Margunn Rauset og Aud Søyland. 2012. *Nynorsk ordliste*. 11. utg. Oslo: Samlaget.
- Hellquist, Elof. 1948. *Svensk etymologisk ordbok*. 3. utg. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Haaland, Gerh. 1939. *Norsk ordliste. Nynorsk*. Bergen: A.S Lunde & Co.
- Hovdenak, Marit, Laurits Killingbergtrø, Arne Lauvhjell, Sigurd Nordlie, Magne Rommetveit og Dagfinn Worren, red. 1986. *Nynorskordboka. Definisjons- og rettskrivingsordbok*. Oslo: Det norske samlaget.
- . Red. 2006. *Nynorskordboka. Definisjons- og rettskrivingsordbok*. 4. utg. Oslo: Det norske samlaget.
- Indrebø, Gustav. 2001. *Norsk målsoga*. 2. utg. Bergen: Norsk bokreidingsforlag.
- Landsmål. 1918. *Den nye rettskrivning. Reglar og ordlistor*. Utarbeidde ved den departementale rettskrivningskomite. Bd. 2. Oslo: Det mallingske bogtrykkeri.
- Merknader. 1936. *Merknader til Tilråding frå den departementale rettskrivningsnemnd av 1934*. Oslo: Noregs boklag. Rettskrivningsnemndi åt Noregs Mållag.
- Nielsen, Niels Åge. 1989. *Dansk etymologisk ordbog. Ordenes historie*. 4. utg. Gyldendal.
- Ny rettskriving. 2011. *Ny rettskriving for 2000-talet. Innstilling til ny rettskriving for det nynorske skriftmålet*. Innstilling. Språkrådet.
- Ny rettskriving. 1938. *Ny rettskriving 1938. Nynorsk. Reglar og ordliste*. Utarbeidd etter tiltak av kyrkje- og undervisningsdepartementet. Oslo: Olaf Norli.
- Nynorsk ordliste*. 1938. Godkjend til skulebruk av Kyrkje- og Undervisningsdepartementet. Oslo: Det norske samlaget.
- Schjøtt, S. 1914. *Norsk ordbok. Med ordtyding paa norsk-dansk*. Til skule- og literært bruk. Oslo: Det norske samlaget.
- Seebold, Elmar. 1970. *Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch der germanischen starken Verben*. Janua linguarum. Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata. Series practica 85. The Hague: Mouton.
- Skard, Matias. 1912. *Nynorsk ordbok. For rettskriving og litteraturlesnad*. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- . 1920. *Nynorsk ordbok. For rettskriving og litteraturlesnad*. 2. utg. Kristiania: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- . 1939. *Nynorsk ordbok. For rettskriving og litteraturlesnad*. 3. utg. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard). Ved Vemund Skard i samarbeid med Eiliv Skard.
- Tilråding. 1935. *Tilråding om ny rettskrivning. Fra den departementale rettskrivningsnevnd av 1934*. Trondheim: Ellewsen & Co. Kirke- og Undervisningsdepartementet.
- Venås, Kjell. 1967. *Sterke verb i norske målføre. Morfologiske studiar*. Oslo: Universitetsforlaget.
- de Vries, Jan. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2. utg. Leiden: E. J. Brill.